

Anca Stângaciu

Dialoguri esențiale
din exil

POLIROM
2025

Cuprins

<i>Argument</i>	7
Mihai Băbeanu.....	17
PS Episcopul Cristian Crișan.....	48
Nicholas Dima.....	63
Ion Dumitru.....	129
Pia Fărcășanu Bader.....	220
Alexandru Herlea.....	261
Mihai Neagu.....	317
Ingrid Popa Fotino.....	355
Dinu Zamfirescu.....	378
Livio Zanolini.....	430

Posturile de radio din lumea liberă. Radio Vocea Americii

Vreme de un deceniu, când România se afla în plin comunism, ați fost reporter la Vocea Americii, faimosul post de radio cu mottoul său inconfundabil, „Vom spune adevărul!”, și ați pledat de la microfonul celebrului post pentru libertate, democrație, drepturile omului și tot ceea ce a însemnat „diplomația publică”. Ce a marcat în mod deosebit activitatea dumneavoastră în această redacție? Temele, problematicile sau oamenii? Puteți dezvălui din arhitectura internă a postului de Radio Vocea Americii, adică din organizare, pregătire, colegi, reușite, dificultăți? În sfârșit, vreau să vă spun că studentă fiind în anul I la Facultatea de Istorie din Cluj, am ascultat, până în decembrie 1989, cu emoție și sentimentul balonului de oxigen al libertății cuvântului, emisiunile redactorilor postului Europa Liberă, cu vocile lor inconfundabile, îndeosebi a lui Neculai Constantin Munteanu. Ați colaborat cu redactorii Europei Libere?

Răspunsul este complex. Încep prin a afirma că am fost singurul membru al serviciului românesc al Vocii Americii care am avut post de profesor, dar la care am renunțat pentru a încerca să influențez cursul vieții sociale în țară! Pe deasupra, eram cunoscut ca naționalist și intransigent și, în consecință, m-am lovit de la început de răutatea unor șefi români și de ambiguitatea sistemului guvernamental american.

La Radio Vocea Americii ați activat din 1975 și până în 1985 fără întrerupere și apoi din 1989 încolo...

Am lucrat la Vocea Americii (VOA), ca redactor, peste 20 de ani și am trecut prin mai multe faze de adaptare și raportare la cotiturile politicii americane. În mod trist, la serviciul românesc am găsit o atmosferă de indiferență, delăsătoare și chiar bolnavă, întreținută de indivizi nerealizați în viață. Aceștia au simțit de la început că nu aparțin categoriei lor și au făcut mari eforturi să mă concedieze, dar dur cum sunt și având adevărul de partea mea, nu au reușit. Nu intru în amănunte pentru că le-am descris în cărțile deja publicate.

Dar măcar un episod merită amintit pentru evidențierea aceluia lăudabil stil performant și integru de a fi ca român... internațional.

În urma mai multor ciocniri cu redactorul șef, Horia Soceanu, acesta a reușit să manipuleze serviciul personal al instituției pentru a cere concedierea mea pe motiv de nesupunere la disciplina Vocii Americii. Tocmai depusesem mărturie orală și scrisă în Congres, ceea ce teoretic necesita aprobarea instituției, aprobare pe care nu o cerusem de teamă să nu fiu refuzat. Trebuie să admit însă că am încălcat de mai multe ori regulamentul instituției, dar nici regulamentul nu era tocmai clar. Soceanu conducea serviciul românesc prin

intimidare. În realitate, se temea să nu-și piardă poziția, dar nu a făcut altceva decât să declanșeze un conflict intern care a durat peste zece ani până când, în final, a fost înlăturat din serviciu. În ceea ce m-a privit pe mine, pentru a mă apăra, am intrat în sindicat și am devenit reprezentant al sindicatului pentru divizia europeană. Concomitent, am apelat la relațiile pe care mi le făcusem cu unii dintre legislatorii din Congres și, în plus, am recurs la serviciile unui avocat. Vă imaginați cum m-am simțit când a trebuit să apelez la un avocat care să mă apere de autoritățile țării pentru care, la sosirea mea în America, mă oferisem să mă înrolez voluntar în armată și să lupt în Vietnam împotriva comunismului. Spre surprinderea mea, avocatul mi-a spus pe un ton trist: „Nick, un om cu pregătirea și caracterul tău nu are ce căuta la guvern. Caută-ți viitorul în altă parte!”. Nu l-am ascultat și am preferat să-mi apăr în continuare drepturile prin luptă cinstită.

Radio Vocea Americii și Radio Europa Liberă

Cât despre structurarea postului Vocea Americii în comparație cu Europa Liberă...?

În ce privește organizarea și misiunea Vocii Americii sunt mai multe lucruri importante de spus. Trebuie precizat că la VOA nu aveam legături de cooperare cu Europa Liberă decât dacă acestea erau personale. VOA era controlată de Departamentul de Stat, în timp ce Europa Liberă era controlată de CIA. Sunt convins că la un nivel superior exista o coordonare între cele două instituții, dar era undeva în culise. Altfel, ca angajați al guvernului federal, noi, redactorii Vocii Americii, am trecut prin multe verificări de dosar, am avut un grad sporit de protecție oferită de guvern, dar și obligația de a respecta un anumit cod moral și profesional. În principiu, VOA era o portavoce a guvernului federal și noi, redactorii, ne încadram în ceea ce se poate numi diplomație publică. Nu puteam inventa evenimente, nu le puteam interpreta în mod speculativ, nu puteam vorbi injurios ori nepoliticos la microfon. Aceste reguli nu excludeau însă, complet, diferite interese și insinuări. În general, șefii de servicii și de divizii puteau bloca un material original, un reportaj sau un interviu, dacă li se părea cumva riscant. Și dacă aveau vreo îndoială, îl trimiteau mai „sus” pentru aprobare, aprobare care nu prea venea pentru că nimeni nu voia să-și asume vreun risc. Această atitudine se transmitea de sus în jos și multe servicii preferau să traducă materialele primite de la serviciul central de limbă engleză și astfel să evite reportajele originale realizate de redactorii serviciilor componente. Eu am respins această platitudine și după mai mulți ani am reușit să schimb mentalitatea serviciului.

Din punct de vedere organizatoric și administrativ, serviciul de limba română avea 17 angajați permanenți și câțiva colaboratori externi. În mod trist însă, doar câțiva redactori manifestau ori exprimau interese și simțăminte

românești. Dintre aceștia, eu am fost marcat tot timpul ca fiind cel mai nesupus și ani de zile am întâmpinat multe greutăți, trebuind să fiu mereu în gardă.

Ca exemple de greutăți întâmpinate, reamintesc că încă din primul an am depus mărturie orală și scrisă în Congresul SUA în legătură cu situația abuzivă din țară. Când a fost informată conducerea Vocii Americii am fost apostrofat și mi s-a atras atenția că mai întâi trebuia să cer aprobare înaintea angajării mele în orice acțiuni publice care puteau fi interpretate drept contrare politicii SUA. Șeful diviziei mi-a atras totodată atenția că la angajare semnase un contract în acest sens. Într-adevăr, în prima zi de lucru am fost chemat la serviciul personal unde mi s-au pus în față peste o sută de pagini pe care le-am semnat în cinci minute fără să le citesc. Șefa personalului îmi spusese de fapt că era o simplă formalitate. După acel incident m-am interesat însă care sunt condițiile și limitele activității în afara instituției și am înțeles că acestea nu erau deloc clare. Cred că atunci am intrat în sindicat cu speranța că sindicatul mă va apăra în cazul încălcării regulamentului de funcționare.

Radio Vocea Americii și cazul Mihai Botez

A existat până la urmă o reacție de susținere din partea sindicatului?

Sindicatul din guvernul american au puterea unui câine ținut în lanț, care are dreptul să latre. Acest drept este totuși important, pentru că îi sperie pe hoții care știu că comit o fărâdelege. Altfel, am câștigat acel caz, dar au urmat și alte incidente. Cu prilejul unei aniversări a încheierii celui de-Al Doilea Război Mondial, s-a sugerat să pregătim reportaje originale specifice fiecărei țări. Eu am scris un reportaj despre motivele care au determinat România să intre în război alături de Germania, anume invadarea de către sovietici a Basarabiei și Bucovinei. Șeful diviziei a ezitat să-l aprobe și l-a trimis mai sus, de unde s-a întors peste câteva săptămâni cu mențiunea că aniversarea trecuse și nu se mai recomanda transmiterea reportajului. Altă dată, am fost solicitat de o editură care îmi publicase o carte să susțin o serie de conferințe în mai multe localități din Vestul Americii. Înainte de a pleca mi s-a atras atenția să nu vorbesc în numele guvernului. La înapoiere, am fost chemat la serviciul de cadre și mi s-a arătat un articol de pe prima pagină a unui ziar din provincie care scria că eu nu sunt de acord cu politica americană. Funcționarul care mă chemase mi-a spus însă binevoitor că este bine ca înainte de orice prelegere publică să spun că vorbesc doar în numele meu.

Și totuși, lucrurile s-au mai întâmplat și altfel. Când un intelectual român, presupus disident, a venit la Washington, invitat de o instituție academică, am fost pus într-o anumită dilemă. Persoana în cauză, care venise cu o recomandare din partea unui prieten comun, mi-a cerut să-i fac legătura cu agenția americană de informații și a sugerat că ar dori să-mi acorde un interviu. Am

înregistrat interviul și l-am predat șefului serviciului românesc care a reacționat complet indiferent și m-a întrebat: „Cine mai e și ăsta?”. I-am explicat, dar nu a manifestat niciun interes. A doua zi însă, șeful m-a chemat oarecum agitat la el în birou și mi-a spus să pregătesc interviul pentru a fi transmis imediat. Interviul a fost transmis chiar două zile la rând. Undeva, se făcuse o legătură invizibilă pentru mine... Persoana în cauză, Mihai Botez, venise cu o bursă de studii la Washington, dar sunt sigur că fusese instruit și trimis de Securitate. La expirarea bursei s-a întors în țară, însă de data aceasta cu altă misiune primită la Washington. Odată revenit în România a început să fie, chipurile, persecutat. În continuare, zbatându-se pentru drepturile omului, a fost umflat de Radio Europa Liberă și Vocea Americii ca fiind mare disident. După zece ani de disidență, aproape sigur regizată, de altfel perioadă după care agențiile occidentale oferă pensii viagere celor în cauză, a emigrat în America. Apoi, după revoluție s-a întors din nou în țară și a ajuns ambasadorul lui Iliescu la New York și la Washington, unde ne-am reîntâlnit. Inițial, când ne-am revăzut s-a făcut că nu-și aduce aminte de mine, apoi am reluat un soi de legătură. Ulterior, a fost rechemat la București pentru că, probabil, știa prea multe, dar la scurt timp a murit subit. Interesant traseu!

Și controversat caz... Matematicianul Mihai Botez a fost, într-adevăr, numit chiar și după 1990 disident¹, aflat sub influența Mișcării pentru Drepturile Omului sau Mișcarea Goma, doar că Botez nu a susținut, în realitate, Mișcarea Goma² (Goma neconsiderându-se disident, cât mai degrabă opozant)... Nu de mult timp, am primit de la domnul Ion Dumitru din München cartea lui Vlad Georgescu, România anilor '80, apărută la Jon Dumitru Verlag, München, în 1994, în care sunt reproduse o parte din editorialele autorului referitoare la acțiunile contestatate ale vechiului său prieten, surprinzător de ciudată sau aparent naivă fiind afirmația lui Vlad Georgescu conform căreia „Botez sugera o formă subtilă de disidență”, chiar mai subtilă „decât a lui Radu Filipescu sau Calciu Dumitreasa”, dar și susținerea că în România acelei vremi se putea trăi „și fără a te târî în genunchi [pentru respectarea drepturilor]” (!). Rămâne deci taina care i-a motivat și justificat matematicianului ultima parte a vieții...

1. Paul Goma explica într-un interviu din 2006 semnificația stării de disident: „din motive de tactică favorabilă intelectualilor ruși ce se manifestau împotriva regimului comunist, în perioada reînghețului, o sumă de jurnaliști, diplomați sau editori occidentali, pentru a nu redeclanșa teroarea împotriva noii forme de rezistență, au hotărât să folosească termenul de disident. [...] Această diversiune lingvistică a reușit și a etichetat întreaga mișcare de opoziție, de anticomunism, făcută după Conferința de la Helsinki”. Radu Negrescu-Șuțu, interviu cu Paul Goma, *Trădarea exilului românesc. Securitatea și obiectivele „Centralei”*, <http://sitadeasa.wordpress.com/2006/...area-exilului/>, accesat 2.02.2025.
2. Inițiatorii și primii semnatari ai Mișcării pentru Drepturile Omului din România din anul 1977 au fost Paul Goma, Adalbert Feher, Emilia Gesswein, Erwin Gesswein, Maria Manoliu, Sergiu Manoliu, Ana Năvodaru-Goma și Șerban Ștefănescu. *Ibidem*.

Doamnă Stângaciu, lucrurile sunt mult mai diferite și mai complicate decât par la prima vedere. Mai mulți indivizi veniți legal din țară pe timpul lui Ceaușescu au fost mai întâi recrutați de serviciile speciale occidentale, împinși să joace roluri duble, și apoi răsplătiți cu posturi importante în Occident. Adevărul va fi cunoscut probabil peste câteva generații.

Să revin la subiect. La Vocea Americii nu prea am respectat regulamentul de funcționare, cum nu îl respectasem nici în închisoare, în România, și în consecință... am suferit consecințele. La început am fost marcat pentru eliminare, apoi am fost pus la colț și izolat și, în final, am fost lăsat în pace. Între timp însă, pe lângă reportajele pregătite pentru postul de radio, am publicat multe articole de specialitate și primele cărți, ceea ce a stârnit din nou invidie și adversitate. De data aceasta devenisem cunoscut pe plan academic și îmi făcusem relații importante în Congresul SUA și la vârful Partidului Republican. De exemplu, când am publicat cartea *Bessarabia and Bukovina* i-am trimis-o președintelui Ronald Reagan, care mi-a răspuns cu o scrisoare personală, curtenitoare. Între timp, administrațiile președinților Ronald Reagan și George Bush mi-au făcut dosar pentru numirea într-una din pozițiile guvernamentale rezervate noilor administrații. Forțele ostile și oculte m-au blocat însă în ambele cazuri. Trecusem cu succes și examenul diplomatic, dar am fost blocat în ultimul moment, după ce mi se făcuse propunerea să plec la Ambasada Statelor Unite din Nigeria. Tot cam atunci am refuzat un post de analist oferit de CIA. Din discuțiile anterioare cu reprezentanții agenției înțelesesem că, odată angajat, trebuia să renunț la manifestările mele independente. Dar, în aceeași perioadă, armata americană, la care ținusem multe prelegeri, mi-a oferit un post de profesor la Școala Superioară „J. F. Kennedy” din Carolina de Nord, unde am fost numit directorul Catedrei de Studii Euro-Sovietice. În sfârșit, îmi găsisem locul și vocația. A fost postul de cea mai mare împlinire profesională pe care l-am deținut vreodată. În aproape patru ani de profesorat am scris și am publicat numeroase articole și două cărți. Un articol despre iminenta prăbușire a comunismului pe care l-am publicat în revista *Military Intelligence* a declanșat interes, speranțe și controverse.

Între perioadele de redactor la Radio Vocea Americii: profesor la Școala Superioară „J.F. Kennedy” de la Fort Bragg

În 1985 ați fost numit așadar, director al Catedrei de Studii Euro-Sovietice la Școala Superioară „J.F. Kennedy” a Armatei Terestre Americane unde „v-ați achitat cu onoare de datoria de profesor” și unde vi s-au acordat mai multe distincții și onoruri, iar la despărțire ați fost decorat cu o medalie specială pentru civili. V-aș ruga să vă referiți la climatul particular al Școlii și la șansa experienței unice pe care ați avut-o în această instituție americană de prestigiu.

Trebuie precizat de la început că pentru a fi ofițer în armata americană trebuie să fi absolvit în prealabil patru ani de facultate, după care unii ofițeri urmează studii de masterat sau cursuri de specializare. În perioada în care am fost eu profesor, cursurile la Școala de la Fort Bragg, în prezent Fort Liberty, durau două semestre intensive, iar la finalul lor absolvenții primeau diploma de master în Studii Internaționale și mulți urmau să devină atașați militari. Școala, sau mai precis Centrul de Studii Militare JFK, avea cinci specialități regionale: Europa și Uniunea Sovietică, Asia, centrată pe China, Orientul Mijlociu, centrat pe țările arabe, Africa și America de Sud. Fiecare departament era condus de un profesor civil, secondat de un ofițer care făcea legătura cu structura militară a școlii. Disciplina era... militară, frecvența era practic obligatorie, iar condițiile de studiu excelente. Aveam la dispoziție o bibliotecă foarte bine dotată, dispuneam de la Departamentul de Stat de volumele de studii de țară aduse la zi și primeam zilnic de la FBIS câte un volum de circa o sută de pagini cu cele mai importante evenimente petrecute în ultimele 24 de ore în cele cinci regiuni menționate mai sus. Cum se obțineau acele informații? Prin sute de angajați din toată lumea care, zi și noapte, ascultau posturile de radio ale tuturor țărilor și citeau la prima oră publicațiile zilnice ale acelor țări. Informațiile erau imediat traduse în limba engleză, tipărite pentru uz intern și oferite instituțiilor de resort. Prima mea grijă de dimineață era să răsfoiesc volumul pe care îl găseam în căsuța mea poștală din departament. Atunci mi-am dat seama cât de important este să fii informat și că informația înseamnă putere. Și, ca o notă de subsol, Constantin Sporea din München, pe care l-am cunoscut și care este menționat în acest interviu, a fost unul dintre cei care asculta posturile românești de radio.

Pe de altă parte, ofițerii americani, de altfel ca ofițerii din toată lumea, au o viață și o activitate socială proprie prin care se cimentează coeziunea între ei și loialitatea față de țară. Mă refer la recepții oficiale și neoficiale care se țin lanț, la vizite de lucru la diferite instituții aferente, la întruniri profesionale, la călătorii în străinătate și la alte evenimente speciale de care am beneficiat și eu din plin. Am fost întrebat de mai multe ori de ce am părăsit un asemenea post și am răspuns zâmbind că mă săturasem de viața bună... Adevărul este că ofițerii își construiesc o viață deosebită între ei pentru că deseori nu prea există viață socială în afara bazei militare respective. În cazul meu, elementul determinant al hotărârii de a mă întoarce la Vocea Americii a fost faptul că simțeam că se produce o mare schimbare internațională și am vrut să fiu mai aproape de evenimente.

Ce a urmat după Fort Bragg?

În ianuarie 1989 m-am înapoiat la Washington și mi-am reluat activitatea de redactor la Vocea Americii. Apoi, în lunile următoare, am publicat cartea *Journey to Freedom* pe care i-am trimis-o președintelui George Bush, care mi-a răspuns și el personal. Scrisoarea primită de la președintele Ronald Reagan,